

ערעור העיצורים הגרונים בשפה העברית

ערעור הגרוניות, שהוא תופעה נפוצה למדי בדורנו, אינו מיוחד לתקופתנו אנו. כבר היו דברים מעולם. מן התלמוד עצמו אפשר להוכיח שטשטוש הגרוניות באזור הגליל הוא עובדה, והחוקרים חלוקים בדעותיהם רק במידת הטשטוש, עד היכן הגיע. קרוב לוודאי שבערים גדולות בגליל, שישבו בהן נכרים רבים, יד הלשון הזרה הייתה בהרס הגרוניות – ממש כהשפעתה של הלשון הזרה בימינו על יהודים דוברי עברית ממוצא הארצות שאינן בתחום הערבית.

אחד הסיפורים המפורסמים בעניין זה מובא במסכת עירובין נג ע"ב. מסופר שם על אותו בן הגליל שהלך והכריז: "אמר למאן, אמר למאן? אמרו ליה: גלילאה שוטה, חמר למירכב או חמר למישתי, עמר למילבש או אימר לאיתכסאה (= לשחיטה)". מקריאתו של בן־הגליל אמר לא נתברר אם כוונתו לקנות חמור (= חמר) לרכיבה או יין (= חמר) לשתייה, צמר (= צמר) למלבוש או כבש (= אימר) לשחיטה.

ואם יש חשד־מה, שהסיפור הזה מפי אחד מבני יהודה הוא על דרך הגוזמה, אין ספק בעניין ההלכה בירושלמי, מסכת ברכות ד ע"ד, וזה לשונה של הברייתא שם: "תני: אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין (= אנשי חיפה) ולא בישנין (= אנשי בית־שאן) ולא טיבעונין מפני שהן עושין היהין חיתין ועיינין אאין" (חילוף בין ההגאים הקוליים א/ע או בין האטומים ה/ח).

למותר לציין שערעור הגרוניות בארמית הבבלית היא תופעה כללית והיה בה כדי להשפיע על אחותה הלשון העברית. במסכת מגילה (כד, ע"ב) מסופר ששאלו את ר' חייא בן־בבל: "כשאתה מגיע אצל 'וחכיתי לה' (ישעיה ח, יז) לא נמצאת מחרף ומגדף?" ומסביר שם רש"י: "שהיה קורא לחיתין" היהין, נראה כאומר והכיתין".

מעניינת העובדה, שהעדה השומרונית מקיימת עד עצם היום הזה שרידי מבטא קדום המשקף את ערעור הגרוניות, אף־על־פי שהלשון הערבית היא לשון יום־יום בפיהם, ובה, כמובן, הם מקפידים על עיצורי הגרון כראוי. למרות הדברים האמורים עד כאן אין לקבוע שערעור הגרוניות היה חזון נפרץ, שהרי כנגד אלה שלא היו ראויים להורידם לפני התיבה, היו רבים

מותרים לרדת לפני התיבה - ומשמע שהגייתם הייתה כדין. גם כתב־יד המייצגים את לשון אותם הימים מעידים שטשטוש הגרוניות לא חל בהם כתופעה כללית ועממית.

חילופי הגרוניות מעולם לא נחשבו ברכה ללשוננו, והתופעה הייתה מלווה לגלוג וביקורת, כפי שמוכיחות המובאות. לפעמים הטשטוש במבטא גורם טשטוש הבנה גם בדורנו, ולא־אחת אנו שומעים אדם מברך את רעהו ב"אושר בעיני ובאל"ף", והדברים ידועים.

על הדוגמאות של חילופי העיצורים ח"ת עי"ן וה"א נוספה דוגמה המובאת להלן של חילוף ה"א באל"ף. הדברים יש בהם משהו מן הפלפול התלמודי, ואף־על־פי שאינם בטוחים לחלוטין, יש בחריפותם טעם וריח להתבשם מהם.

ש"ב

רפאל בנימין פוזן

"מלוא הין"

ביאור בתרגום אונקלוס על פי משנה עמומה

במסכת עדויות א, ג שנויה משנה סתומה: "הלל אומר: מלוא הין מים שאובין פוסלין המקווה, אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו".

מה עניין הנימוק "אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו" לדברי הלל? הרמב"ם בפירושו למשנה מביא בשם אביו את הביאור הבא: שמעיה ואבטליון, רבותיו של הלל שנתגיירו, התקשו לבטא את האות ה"א. זו נהגה בפיהם כאל"ף ולפיכך במקום "מלוא הין" היו אומרים "מלוא אין". הלל הבבלי תלמידם, אף שהגיתו הייתה כבר נקייה ומסוגל היה לבטא הין כמשפט, המשיך לומר אין משום "שחייב אדם לומר בלשון רבו".

על פירוש זה תמה הגר"א: וכי חייב אדם לאחוז בלשון רבו גם כאשר לשון זו שגויה? שמעיה ואבטליון לא היו מסוגלים להגות אחרת - אך הלל ששפתו צחה, מה טעם יחזיק בשגיאה? אלא, מסביר הגר"א, כך הצעתה של המשנה: ניסוחה הקדום של ההלכה היה "הין מים שאובין - פוסלין המקווה". ברם שמעיה ואבטליון חששו לשנות כך לתלמידיהם, שכן משום מבטאם הלקוי עלולה הייתה הלכה זו להישמע מפייהם - "אין מים שאובין